

٦ « قَالَ وَ قَالَ عَ الْمُنَجِّمُ كَالْكَاهِنِ وَ الْكَاهِنُ كَالسَّاحِرِ وَ السَّاحِرُ كَالْكَافِرِ وَ الْكَافِرُ فِي النَّارِ »^١

ما می گوئیم:

۱. روایت را مرحوم صاحب وسائل از خصال صدوق نقل کرده است.
۲. روایت اگرچه مرسله است ولی از مرسلات صدوق است، سابقاً گفته ایم که مرحوم امام در کتاب البیع درباره مرسلات صدوق می گویند:

«بل لو كانت مرسله، لكانت من مراسيل الصدوق التي لا تقصر عن مراسيل مثل ابن أبي عمير؛ فإنّ

مرسلات الصدوق على قسمين:

أحدهما: ما أرسله و نسبه إلى المعصوم (عليه السلام) بنحو الجزم، كقوله: قال أمير المؤمنين (عليه السلام) كذا.

و ثانيهما ما قال: روى عنه (عليه السلام) مثلاً. و القسم الأول من المراسيل هي المعتمدة المقبولة»^٢

ایشان در کتاب الطهاره نیز می نویسند:

و الخدشة في سندها بأنّها مرسله، مدفوعة: بأنّ هذا النحو من المرسلات، التي أسند مضمونها إلى الإمام (عليه السلام) من غير إسناد إلى الرواية و النقل، لا يقصر عن المسندات، بل يكون هذا النحو شهادة بوثاقه الرواة الواقعين في طريقها؛ بحيث يكون الناقل مطمئناً بصدورها، و لذا أسندها إليه (عليه السلام).

و توهم: كون ثبوت الوثاقه عنده لا يُجدي لنا؛ لأنّه من الممكن أن لا يكون موثقاً عندنا؛ لعثورنا على الجرح الذي لم يطلع الناقل عليه.

مدفوع: بأنّ هذا الاحتمال لا يجري في مثل هذه الرواية، التي يكون ناقلها مثل الصدوق الذي كان قريب العهد بزمان الأئمة (عليهم السلام)، و لم يكن علمه بحال الرواة مستنداً إلى الاجتهاد المحتمل للخطأ»^٣

البته برخی از فقهاء مثل شیخ بهایی مراسیل صدوق را مطلقاً حجّت می دانند.^٤

١. همان، ص ١٤٣

٢. کتاب البیع (للإمام الخميني)، ج ٢، ص ٦٢٨.

٣. کتاب الطهارة (تقريرات، للإمام الخميني)، ص ٤٦٧.

٤. الحبل المتين، ص ١١؛ به نقل از تلقیح مصنوعی، استاد جواد فاضل لنکرانی، ص ٧٩.

۳. این روایت ذیل همان مطلبی است که در بحث تنجیم آوردیم که مشتمل بر داستانی بود که در آن فردی منجم نزد امیر المومنین^(ع) آمده بود و حضرت را از سفر باز داشته بود و حضرت در پایان جواب به ایشان، این فراز را مطرح کرده بودند.^۱

(۷) «وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: السُّحْتُ ثَمَنُ الْبَيْتَةِ وَ ثَمَنُ الْكَلْبِ وَ ثَمَنُ الْخَمْرِ وَ مَهْرُ الْبَغِيِّ - وَ الرِّشْوَةُ فِي الْحُكْمِ وَ أَجْرُ الْكَاهِنِ.»^۲

ما می گوئیم:

۱. سابقاً درباره لفظ سحت سخن گفته ایم:

خلیل، این کلمه را به معنای «کل حرام قبیح الذکر یلزم منه العار نحو ثمن الكلب و الخمر و الخنزیر»^۳ دانسته است.

ابن اثیر نیز می نویسد:

«يقال: مال فلان سحت أى لا شیء على من استهلكه، و دمه سحت أى لا شیء على من سفكه.

و اشتقاقه من السحت و هو الإهلاك و الاستیصال. و السحت: الحرام الذى لا یحلّ كسبه.»^۴

معجم مقاییس اللغة هم همین معنای خلیل را بر شمرده و اضافه می کند: «سمى سحتاً لأنه لا بقاء له و

يقال أسحت فى تجارته إذا كسب السحت و أسحت ماله: أفسده»^۵

المنجد هم سحت را به معنای حرام دانسته است.^۶

از مجموع آنچه در کتابهای لغت آمده^۷ می توان گفت که سحت به معنای هر حرامی نیست بلکه آن

حرامی است که باعث ننگ و عار می شود و با کرامت انسانی مناسب نیست.

و چه بسا در جایی که صرفاً یک عملکرد با کرامت انسانی سازگار نیست، اگرچه حرام هم نمی باشد،

سحت استعمال شده است. به عنوان مثال درباره «کسب حجام» در روایات عنوان سحت به کار رفته

۱. ن ک: درسنامه امسال، ص ۲۷.

۲. همان، ص ۹۳.

۳. العین، ج ۳ ص ۱۳۲

۴. دراسات فى المكاسب المحرمة؛ ج ۱، ص: ۲۰۴ / دراسات ج ۱ ص ۲۰۴

۵. معجم مقاییس اللغة، ج ۳ ص ۱۴۳

۶. المنجد، ص ۳۲۳

۷. لسان العرب، ج ۲ ص ۱۵۶ / الصحاح، ج ۱ ص ۲۸۴

است در حالی که یقیناً این حرفه حرام نیست.^۲

و یا در مستدرک الوسائل در تفسیر آیه «اکالون للسحت»^۳ آمده است: «قال ابن عباس فی قوله

اکالون للسحت قال اجرة المعلمین الذین یشارطون فی تعلیم القرآن»^۴

برخی از بزرگان نوشته اند:

«و الحاصل: أن المراد بالسَّحْتِ - علی ما یظهر من أهل اللغّة و موارد استعماله - القبیح الذی لا

یناسب شئون الإنسانیة و کرامتها و یلزم منه العار و یسحت دینه أو مروّته. و المتبادر منه مع

الإطلاق و عدم القرینة ما بلغ حدّ الحرمة و المبعوضیة. نظیر النهی المتبادر منه ذلك.

و لكن بعد وجود القرینة أو وجود دلیل معتبر علی الجواز کان حمل اللفظ علی مطلق الخسّة و

الرداءة قریباً جداً من باب إطلاق لفظ الملزوم و إرادة اللّازم كما فی الکنایات، أو من باب کون

القیح ذا مراتب. و خسّة التکسب بالعذرة و عدم مسانخته لکرامة الإنسان واضحة و إن ثبت

عدم حرّمته شرعاً»^۵

۸) مرحوم صدوق در معانی الاخبار روایتی را از امام سجاد نقل می کند که در آن، حضرت به گناهان

مختلف اشاره دارند، گناهانی که باعث ندامت می شوند، گناهانی که پرده های عصمت را می درند و

گناهانی دیگر در ضمن این حدیث، حضرت به گناهانی اشاره می کند که «تُظْلَمُ الْهُوَاءُ» (هوا را تار می

کنند) هستند.

«و الذُّنُوبُ الَّتِي تُظْلَمُ الْهُوَاءَ السَّحْرُ وَ الْكِهَانَةُ وَ الْإِيْمَانُ بِالنُّجُومِ وَ التَّكْذِيبُ بِالْقَدْرِ وَ عُقُوقُ

الْوَالِدَيْنِ.»^۶

ما می گوئیم: اطلاق گناه بر «کهان» و بیان آن به صورت مطلق، دال بر تحریم آن در همه صورت ها

است.

۱. وسائل الشیعة، ج ۱۲ ص ۶۳

۲. وسائل الشیعه، ج ۲ ص ۴۳۵

۳. مائده، ۴۲

۴. مستدرک الوسائل، ج ۲ ص ۴۳۵

۵. دراسات فی مکاسب المحرمة؛ ج ۱، ص: ۲۵۴

۶. مستدرک الوسائل، ج ۱۶، ص ۲۸۲.

(۹) وَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ هَاشِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ ع قَالَ: أَرْبَعَةٌ لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ الْكَاهِنُ وَالْمُنَافِقُ وَمُدْمِنُ الْخَمْرِ وَالْقَتَاتُ وَهُوَ النَّمَامُ.»^۱

ما می گوئیم: دلالت روایت بر تحریم روشن است.

(۱۰) «مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ كَانَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ع يَقُولُ لَا أَخْذُ بِقَوْلِ عَرَّافٍ وَلَا قَائِفٍ وَلَا لِصٍّ وَلَا أَقْبِلُ شَهَادَةَ الْفَاسِقِ إِلَّا عَلَى نَفْسِهِ.»^۲

ما می گوئیم:

۱. با توجه به آنکه گفتیم عراف و کاهن هم معنی می باشند (اگر عطف بر هم نشوند) می توان روایت را مربوط به کفایت دانست.

۲. اما ممکن است بگوئیم روایت در مقام بیان حرمت این عمل نیست بلکه می فرماید که حضرت در مقام قضاوت، سخن این گروه را قبول نمی کند و این ملازمه باحرمت ندارد

۳. یک نکته دیگر هم از این روایت قابل استفاده است و آن اینکه چون مقام، مقام قضاوت است لذا عراف باید درباره مسائل گذشته سخن بگوید (که موضوع قضاوت است) مثلاً بگوید «فلانی قاتل بوده است و...» و از همین جا معلوم می شود اختصاص عراف به کسی که درباره مسائل آینده سخن می گوید (چنانکه از راغب نقل شده است) صحیح نخواهد بود.

(۱۱) «كِتَابُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ شُرَيْحٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَلْحَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ قَالَ مِنْ أَكْلِ السُّحْتِ سَبْعَةٌ الرَّشْوَةُ فِي الْحُكْمِ وَمَهْرُ الْبَغِيِّ وَ أَجْرُ الْكَاهِنِ وَ ثَمَنُ الْكَلْبِ وَ الَّذِينَ يَبْنُونَ الْبَنِيَانَ عَلَى الْقُبُورِ الْخَبَرُ»^۳

ما می گوئیم:

۱. در ذیل روایت ۷ درباره لفظ سحت سخن گفتیم

۱. همان، ج ۱۲، ص ۳۰۹.

۲. همان، ج ۲۷، ص ۳۷۸.

۳. ن ک: صفحه ۶۱ درسنامه

۴. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل؛ ج ۲، ص: ۳۴۷

۲. روایت مربوط به تکسب به کفانت است و لذا ممکن است بگوئیم ملازمه ای بین حرمت تکسب به یک عمل و حرمت آن عمل وجود ندارد.

۱۲) جعفریات روایتی را از امیرالمومنین نقل می کند که حضرت به بیان اینکه چه چیزهایی سحت هستند می پردازند، در ضمن این حضرت «اجر الکاهن» را هم مورد اشاره قرار می دهند: «ومن السحت ... اجر الکاهن»

۱۳) «الْقُطْبُ الرَّاَوْنَدِيُّ فِي لُبِّ اللَّبَابِ، عَنِ النَّبِيِّ ص أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَرَحِمُ عَصَاةَ أُمَّتِي فِي اللَّيْلَةِ الْمُبَارَكَةِ بَعْدَ شُعُورِ أَغْنَامِ بَنِي كَلْبٍ وَرَبِيعَةَ وَ مَضَرَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ إِلَّا ثَمَانِيَةَ نَفَرٍ الْمُشْرِكِ وَالْكَاهِنِ وَالسَّاحِرِ وَالْعَاقِ وَ آكِلِ الرِّبَا وَ مُدْمِنِ الْخَمْرِ وَ الزَّانِي وَ الْمَاجِنِ.»^۲
ماجن: مرد بی حیا

۱۴) «دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ص أَنَّهُ قَالَ: مَنْ جَاءَ عَرَاْفًا فَسَأَلَهُ وَ صَدَّقَهُ بِمَا قَالَ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ ص وَ كَانَ يَقُولُ إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الرُّقَى وَ تَعْلِيقِ التَّمَائِمِ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِشْرَاقِ.»^۳

ما می گوئیم: مضمون این روایت را در ضمن روایات ابتدایی آوردیم.

۱۵) «كِتَابُ دُرُسْتِ بْنِ أَبِي مَنْصُورٍ، عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ وَ حَدِيدِ رَفَعَاهُ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيَّ نَبِيٌّ فِي نُبُوَّتِهِ أَخْبَرَ قَوْمَكَ أَنَّهُمْ قَدْ اسْتَخَفُّوا بِطَاعَتِي وَ انْتَهَكُوا مَعْصِيَتِي إِلَيَّ أَنْ قَالَ وَ خَبَّرَ قَوْمَكَ أَنَّهُ لَيْسَ مِنِّي مَنْ تَكَهَّنَ أَوْ تَكَهَّنَ لَهُ أَوْ سَحَرَ أَوْ تَسَحَّرَ لَهُ الْخَبِرَ.»^۴

۱۶) «جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ الْقُمِّيُّ فِي كِتَابِ الْمَانِعَاتِ، عَنِ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَاقٌ وَ لَا مَنَانٌ وَ لَا دِيوَتْ وَ لَا كَاهِنٌ وَ مَنْ مَشَى إِلَى كَاهِنٍ فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ بَرِيَ مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ ص الْخَبِرَ.»^۵

۱۷) «الْقُطْبُ الرَّاَوْنَدِيُّ فِي لُبِّ اللَّبَابِ، عَنِ النَّبِيِّ ص قَالَ: مَنْ صَدَّقَ كَاهِنًا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أَنْزَلَ عَلَى مُحَمَّدٍ ص»^۱

۱. همان، ج ۱۶، ص ۶۹.
۲. همان، ج ۱۳، ص ۱۰۹.
۳. همان، ص ۱۱۰.
۴. همان، ص ۱۱۱.
۵. همان.

۱۸) «نَهَجُ الْبَلَاغَةِ، عَنْ نَوْفِ الْبِكَالِيِّ قَالَ: رَأَيْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَقَدْ خَرَجَ مِنْ فِرَاشِهِ فَنَظَرَ إِلَى النُّجُومِ فَقَالَ يَا نَوْفُ إِنَّ دَاوُدَ قَامَ فِي مِثْلِ هَذِهِ السَّاعَةِ مِنَ اللَّيْلِ فَقَالَ إِنَّهَا سَاعَةٌ لَا يَدْعُو فِيهَا عَبْدٌ إِلَّا اسْتَجِيبَ لَهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَشَارًا أَوْ عَرِيفًا أَوْ شُرْطِيًّا الْخَبَرَ.»^۲

ما می گوئیم:

- ۱) عریف: به معنای عراف و کاهن نیست، بلکه به معنای رئیس قوم است. که اطلاع از میزان دارایی مردم داشته است، صاحب مستدرک این روایت و دو روایت بعد را در باب «تحریم اتیان العراف» آورده است که غلط است.
- ۲) پذیرفته نشدن دعای فرد می تواند مشعر به ناپسند بودن کار او باشد. البته ضمیمه شدن عشار و شرطی می تواند دلالت حدیث را تضعیف کند چراکه قطعاً این اعمال به صورت مطلق نمی تواند حرام باشد.

۱۹) «الْصَّدُوقُ فِي الْخِصَالِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ أَبِيهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ بَكْرِ بْنِ حُنَيْسٍ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الشَّامِيِّ عَنِ نَوْفِ الْبِكَالِيِّ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع: يَا نَوْفُ أَقْبَلْ وَصِيَّتِي لَا تَكُونَنَّ نَقِيبًا وَلَا عَرِيفًا وَلَا عَشَارًا وَلَا بَرِيدًا.»^۳

ما می گوئیم:

۱. اولاً عریف به معنای عراف یعنی کاهن نیست و [ذیل روایت بعد خواهیم آورد]
۲. عطف نقیب و برید، ظهور روایت در تحریم را مشکل می کند، ظاهراً روایت ارشاد به زندگی بهتر است.

۲۰) «أَبُو عَمْرٍو الْكَشِّيُّ فِي رِجَالِهِ، عَنِ حَمْدَوِيَّةَ وَ إِبْرَاهِيمَ عَنِ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنِ حَنَّانٍ عَنِ عُبَيْدَةَ بْنِ بَشِيرِ الْأَسَدِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ فَقُلْتُ لَهُ إِنِّي فِي الْحَسَبِ الضَّخْمِ مِنْ قَوْمِي وَإِنَّ قَوْمِي كَانُوا لَهُمْ عَرِيفٌ فَهَلْكَ فَأَرَادُوا أَنْ يَعْرِفُونِي عَلَيْهِمْ فَمَا تَرَى لِي فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ تَمَنَّ عَلَيْنَا بِحَسَبِكَ إِنَّ اللَّهَ رَفَعَ بِالْإِيمَانِ مَنْ كَانَ النَّاسُ يُسْمُونَهُ وَضِعًا إِذَا كَانَ مُؤْمِنًا وَ وَضَعَ بِالْكَفْرِ مَنْ كَانَ يُسْمُونَهُ شَرِيفًا إِذَا كَانَ كَافِرًا وَ لَيْسَ لِأَحَدٍ عَلَى أَحَدٍ تَفَضُّلٌ إِلَّا بِتَقْوَى اللَّهِ وَ أَمَّا قَوْلُكَ إِنَّ

۱. همان.

۲. همان، ص ۱۱۲.

۳. همان، ص ۱۱۲.

قَوْمِي كَانَ لَهُمْ عَرِيفٌ فَهَلَكَ فَأَرَادُوا أَنْ يَعْرِفُونِي عَلَيْهِمْ فَإِنْ كُنْتَ تَكْرَهُ الْجَنَّةَ وَ تَبْغِضُهَا فَتَعْرِفْ
عَلَى قَوْمِكَ وَ يَأْخُذُ سُلْطَانُ جَائِرٍ بِأَمْرِي مُسْلِمٍ يَسْفِكُ دَمَهُ فَتَشْرِكُهُمْ فِي دَمِهِ وَ عَسَى أَنْ لَا تَنَالَ
مِنْ دُنْيَاهُمْ شَيْئًا.»^۱

توضیح:

۱. راوی می گوید بر امام باقر وارد شدم و گفتم من در حسب، در میان قوم خودم شریف هستم.^۲

[السید الضخم: الشریف]

۲. در قوم من، عریفی بود که فوت کرد، پس قوم اراده کرده اند که مرا عریف خودشان قرار دهند.

۳. شما چه برای من می پسندید.

۴. حضرت فرمودند: آیا با حسب خود بر ما منت می گذاری، خدا کسی را که مردم او را پست

می نامیدند به سبب ایمان بالا برد و کسی را که مردم او را بالا می نامیدند به حسب کفر پائین

آورد.

۵. پس کسی بر دیگری فضیلت ندارد مگر به سبب تقوای الهی.

۶. اما اینکه گفتم «عریف قوم شما فوت کرده و می خواهند تو را عریف کنند»، اگر از بهشت

کراهت داری، پس عریف قوم خود باش.

۷. [و عسی ان یأخذ...] چه بسا سلطان جائر مرد مسلمانی را می گیرد و خون او را می ریزد و

آن عریف در خون او شریک است و چه بسا از دنیای آن سلطان هم چیزی به دست نمی آید.

ما می گوئیم:

روایت ربطی به بحث کهنات ندارد، چراکه «عریف» یکی از مناسب قوم ها بوده است که در یک

قوم بزرگی می کرده است و بیشتر در بحث های زکات، پول دارها را معرفی می کرده است و لذا

عریف در اینجا به معنای کاهن نیست بلکه نوعی ریاست در قبیله داشته که ظاهرا از طرف

حکومت به رسمیت شناخته می شده است.^۳

۱. همان.

۲. المحيط فی اللغة، ج ۴، ص ۲۳۴.

۳. ن ک: العین، ج ۲، ص ۱۲۱ / صحاح، ج ۴، ص ۱۴۰۲ / لسان العرب، ج ۹، ص ۲۳۹.

مرحوم علامه در تذکره می نویسد: «العرف الذی یعرف اهل الصدقات»^۱
زمخشری نیز می گوید: «عرف القوم هو القیم بامرهم الذی عرف بذلك و شهر»^۲

دین خارج فقہ الاسلامی حنفی

۱. ج ۵، ص ۳۵۵.

۲. اساس البلاغه، ص ۴۹۵.